

24 november 2020

COVID-19-monitor Inspectie van het Onderwijs ronde 3: Hoe hebben scholen en instellingen het onderwijs vormgegeven in de periode vanaf de zomervakantie tot aan begin oktober 2020?

Het onderzoek

De inspectie heeft wederom landelijk in beeld gebracht hoe besturen, scholen en instellingen tijdens de COVID-19-crisis het onderwijs hebben vormgegeven. Dit gebeurde door te (beeld)bellen met besturen en met scholen en instellingen uit alle sectoren (po, vo, so, mbo en ho). Het onderzoek is een vervolg op de uitkomsten van eerdere monitors. De eerste monitor werd uitgevoerd in april 2020 (gepubliceerd op 13 mei). De focus lag toen op het opstarten van het afstandsonderwijs. De tweede monitor vond plaats vlak voor de zomervakantie en richtte zich op de (gedeeltelijke) herstart van het onderwijs (gepubliceerd op 2 september 2020). De derde meting, waarover we hier rapporteren, vond begin oktober plaats en brengt de ontwikkelingen in het onderwijs in beeld sinds de zomervakantie. In het voorjaar van 2021 zullen we over deze COVID-19-monitors ook rapporteren in de jaarlijkse Staat van het Onderwijs.

Onderzoeksaanpak middelbaar beroepsonderwijs (mbo)

In het mbo voerden we in deze ronde drie onderzoeken uit. We interviewden opnieuw de bestuurders van alle bekostigde mbo-instellingen en bezochten opleidingsteams. En verder bevroegen we nu voor de eerste keer de schoolleiding van 8 geselecteerde vavo-afdelingen en de directie van 30 niet-bekostigde instellingen.

Tussen 28 september en 7 oktober 2020 interviewden inspecteurs 60 van de 62 besturen van bekostigde mbo-instellingen, telefonisch of via videoverbinding, over de periode vanaf de tweede interviewronde tot dan. De mbo-scholen mochten weer open maar konden als gevolg van de COVID-19-maatregelen maar een beperkt deel van de studenten op school ontvangen. Een groot deel van het onderwijs verliep online. Voorafgaand aan de afname van de interviews voerden we ook onderzoek uit bij geselecteerde instellingen, verspreid over het land. Inspecteurs bezochten veertien instellingen (11 roc's, 2 aoc's en 1 vakinstelling). De inspecteurs spraken daar met 135 bol- en bbl-studenten van verschillende opleidingen en alle niveaus in de sectoren Groen, Zorg, Economie en Techniek. En verder informeerden eveneens zo'n 135 docenten, schoolleiders, stafmedewerkers en onderwijsondersteunend personeel ons over de onderwijspraktijk van nu. De opbrengsten van deze instellingsbezoeken zijn als casusstudies meegenomen in onderstaande rapportage en vullen de bevindingen uit de telefonische interviews aan. De hoofdbevindingen van deze derde editie van de monitor in het bekostigd mbo-onderwijs geven we hier weer, gevolgd door de kwantitatieve weergave van de antwoorden op de vragen. Deze opzet is dezelfde als in de vorige interviewrondes. De terugkoppeling na de vorige interviewronde is door bijna de helft van de besturen goed tot zeer goed ontvangen; bijna een derde had geen mening of was neutraal en bijna een derde had geen mening, bijvoorbeeld omdat de publicatie niet gelezen was. Feedback van bestuurders hebben we waar mogelijk gepoogd te ondervangen in de huidige editie.

Conclusie

De houdbaarheid van het onderwijs in de huidige tijd staat onder druk

Onze interviews met besturen, studenten, docenten en teammanagers leveren het beeld op van een onderwijspraktijk waarvan de houdbaarheid sterk onder druk staat.

Ondanks alle inspanningen van het onderwijsveld krijgen studenten in de huidige COVID-19-crisis steeds minder kans om zich volwaardig te ontwikkelen. Ze hebben onderwijs dat vaak onvoldoende aansluit op hun leerbehoefte en missen de interactie op school die bijdraagt aan hun persoonsvorming, socialisatie en beroepsvorming. Het opdoen van praktijkervaring is voor steeds meer studenten een knelpunt in hun opleiding.

Daarnaast is de belasting voor docenten en teamleiders zorgwekkend groot. Ze doen wat ze kunnen, leren veel en snel, schakelen voortdurend en ondersteunen de studenten en elkaar, maar kunnen hun professie niet volledig uitoefenen zoals zij dat ambiëren, in het belang van de student.

Besturen ten slotte proberen met alle macht de schade zo veel mogelijk te beperken en vragen zich af hoe ze de onderwijskwaliteit kunnen blijven garanderen. De focus op *damage control* concurreert met aandacht voor koersbepaling op de langere termijn waarin ook de winst van de huidige periode zijn plek krijgt. Besturen vragen om ruimte in tijd en regels en om de bijbehorende financiële ondersteuning.

Woekeren met ruimte

- In de onderwijspraktijk van het mbo werd na de zomervakantie op vrijwel alle scholen het fysieke onderwijs op de onderwijsinstelling gecombineerd met digitaal afstandsonderwijs. Naar inschatting van de besturen bestond gemiddeld de helft of meer van de onderwijstijd uit afstandsonderwijs. Onderwijsactiviteiten op de instellingen waren vaak praktijklessen, begeleidingsgesprekken en examenvoorbereiding. Lessen in de generieke vakken (Nederlands, Engels, rekenen en burgerschap) en theorielessen vonden vaker op afstand plaats. De verhouding tussen afstandsonderwijs en onderwijs op de instelling verschilde tussen leerjaren, niveaus en opleidingen. Voor de student betekende dat dat de hoeveelheid uren op school afhangt van de instelling, locatie en opleiding, en soms ook van het niveau, leerjaar of onderwijsprogramma.
- Eerstejaars kregen op veel scholen prioriteit in onderwijs op de locatie, soms waren ze zelfs fulltime op school. Dat kon een tijdelijke situatie zijn, zodat de school later de examenklassen weer meer ruimte kan bieden. Dat betekende niet dat besturen dachten dat het voor ouderejaars niet belangrijk is om fysiek onderwijs te krijgen: juist bij hen dreigt de motivatie af te nemen terwijl de eerstejaars vaak nog gemotiveerd aan hun nieuwe opleiding begonnen. Ook entree- en niveau 2-studenten en studenten in een kwetsbare positie kregen vaker onderwijs op de instelling.
- De voorrang voor het praktijkonderwijs op veel scholen had als gevolg dat opleidingen met een grote praktijkcomponent meer onderwijs op de instelling aanboden. De keerzijde was dat studenten die nu juist meer theorie- en/of AVO-vakken hadden, minder naar school konden komen. Enkele scholen hadden geen prioritering aangebracht, en verdeelden de beschikbare ruimte gelijk over alle studenten.
- Tijdens onze bezoeken aan de scholen namen we diverse varianten in de combinatie afstand- en fysiek onderwijs waar: studenten die afwisselend de ene week thuis en de andere week op de locatie les kregen of studenten die een dagdeel naar school kwamen en de rest van de week thuis waren, al dan niet met één lesvrije dag voor zelfstudie. Soms waren lessen korter of was er geschrapt in de hoeveelheid uren. De klassen werden vaak opgesplitst: studenten kregen les in verschillende lokalen, synchroon of na elkaar, of een deel van de klas volgde de les op school en de andere helft via een livestream thuis. Het kwam zelfs voor dat een docent tegelijkertijd les gaf aan studenten in verschillende lokalen én aan studenten thuis.

- In veel instellingen was het aan de teams om afwegingen te maken over de inrichting van het onderwijs. Zo konden ook de mogelijkheden in de grootte en indeling van het schoolgebouw per locatie benut worden. Besturen formuleerden dikwijls wel algemene uitgangspunten, zoals een ondergrens aan het aantal dagdelen dat een student op school komt. Daarbij gaven ze - ter relativering - ook aan: "Het gaat om dagkoersen, elke dag kan de situatie weer anders zijn." Zo moest, toen het kabinet eind september weer strengere maatregelen afkondigde, het onderwijs op locatie opnieuw afgeschaald worden. Enkele teams haalden uit vrees voor een tweede *lockdown* bepaalde onderwijsactiviteiten in het programma op school naar voren onder het mom "Nu kan het nog." Andere teams hielden zo veel mogelijk vast aan het oorspronkelijke onderwijsprogramma, al was het voor hen soms noodzakelijk om examens door te schuiven naar een volgend jaar of de bpv te vervangen door andere activiteiten.
- De combinatie afstandsonderwijs en onderwijs op de locatie zorgde voor veel uitdagingen op de instellingen, zowel logistiek als in de beschikbaarheid van docenten. Er werd gewoekerd met de ruimte; instellingen verruimden de openingstijden - op zaterdag, in de avond of 's ochtends vroeg - huurden externe locaties of bouwden aula's of kantines om naar leslokalen om maar zoveel mogelijk studenten de school binnen te kunnen laten. Ook de docentcapaciteit was beperkt, doordat een deel van de docenten thuis was om COVID-19-gerelateerde redenen. Dat gaf druk op de capaciteit en inzetbaarheid. Hoewel lessen vaak werden vervangen door digitale lessen of opgevangen werden door collega's, vielen daardoor ook fysieke lessen uit.

Afstandsonderwijs: studenten en docenten missen de interactie

- De meeste studenten die we spraken, werden niet gelukkig van het afstandsonderwijs. Ze waren blij dat ze in elk geval een (klein) deel van de tijd weer naar school mochten sinds de zomervakantie. De digitale lessen sloten minder aan bij hun behoefte: ze ervoeren minder mogelijkheden tot interactie met de docent en met medestudenten, stelden minder vragen, misten de feedback en vonden het heel lastig om zich te concentreren. In veel digitale lessen was de docent gedurende langere tijd aan het zenden. Ook uit onderzoek van Turner komt naar voren dat het afstandsonderwijs 'geen onverdeeld succes is'¹.
- Docenten herkenden zich in het algemeen in de onvrede van de studenten: ook zij misten de directe interactie. Ze konden non-verbale signalen niet goed oppikken en studenten niet 'in de ogen kijken', vonden het lastiger de concentratie van de studenten vast te houden en konden studenten minder begeleiden bij het maken van opdrachten. Deze reflecties komen overeen met bevindingen uit het onderzoek van bijvoorbeeld iXperium.²
- En verder waren er technische perikelen die het afstandsonderwijs vaak bemoeilijkten, zoals haperende wifi-verbindingen of beperkingen in applicaties, bijvoorbeeld deelnemers die niet tegelijkertijd in beeld zijn. Al met al dachten de docenten dat er minder wordt geleerd, al moet gezegd dat er ook studenten zijn die wel varen bij dit type onderwijs, bijvoorbeeld omdat zij bij het afstandsonderwijs minder prikkels ervaren dan bij het leren op de instelling, omdat zij meer in hun eigen tempo kunnen werken of geen reistijd hebben.
- Ook de fysieke lessen die werden gegeven waren dikwijls anders dan normaal. Meestal was er sprake van kleinere groepen. Veel docenten ervoeren dat als winst: "Je kunt als student minder onzichtbaar zijn in kleine groepen."
- Maar de 1,5 meter afstand die gehouden moest worden tussen studenten onderling en met de docent ging ook ten koste van de kwaliteit van de les: docenten konden minder goed meekijken met studenten die om feedback vragen, groepswork was niet goed mogelijk, de interactie en dynamiek tussen studenten onderling verminderde en veel praktijklessen werden bemoeilijkt.
- Tegelijkertijd zagen we bij vrijwel alle gesprekspartners in de scholen een positieve grondhouding: "Doorgaan voor zover het kan!" Studenten toonden respect voor de inspanningen van hun docenten: "Ze doen hun best."
- Verschillende studenten lieten wel een kritisch geluid horen over de studiekosten, gezien de huidige onderwijskwaliteit: "We betalen gewoon schoolgeld en studiekosten maar krijgen er minder voor terug. Kan daar landelijk naar gekeken worden?"

¹ Turner (2020). Wat leert het mbo van de coronaperiode?

² iXperium (2020). Ervaringen van mbo-docenten met het afstandsonderwijs door COVID-19.

Ontwikkeling didactische competenties kost tijd

- Teamleiders signaleerden grote verschillen in de digitale lescompetenties van docenten: een kleine voorhoede, vaak wat jonger in leeftijd, een grote middenmoot die zo goed en zo kwaad als het gaat, volgt, en een klein deel dat afhaakt. Een deel van de docenten geeft ook aan: "Dit is niet het beroep waarvoor ik gekozen heb". Er zijn teams die daarom de digitale voorhoede het online onderwijs laten ontwikkelen en andere docenten meer begeleidingstaken geven.
- Veel docenten wisselden de door hen opgedane kennis en ervaringen actief met elkaar uit. Dit leidde soms tot meer toenadering binnen teams, zoals bijvoorbeeld samenwerking tussen docenten AVO en techniek. De uitwisselingen richtten zich in veel gevallen vooral op de technische mogelijkheden en minder op de didactiek van het digitale onderwijs. We hoorden niet vaak dat een team afstemde over de vereisten waaraan een goede digitale les moet voldoen. Als er afspraken werden gemaakt binnen een team, gingen die vaak over gedragsregels, zoals het cameragebruik of de uiterlijke verzorging van de student.
- Instellingen faciliteerden de ontwikkeling van digitale lescompetenties door een aanbod van webinars, studiedagen, e-coaches, een kennisbank, et cetera. "Na alle aandacht voor de technische kant van het online onderwijs, wordt het nu tijd voor de didactiek", zo benoemden verschillende bestuurders. Teams gaven echter aan dat het hen vaak ontbreekt aan rust en tijd om de bekwaamheid te verdiepen. Sommige instellingen stuurden daarom actief op ruimte voor professionalisering door tijd daarvoor vrij te maken in het lesrooster. Daar waar scholen al voor COVID-19 bezig waren met de ontwikkeling van een online leeromgeving ondersteunde dit de omslag naar digitaal onderwijs, zowel in tempo als in kwaliteit.

Communicatie helpt, ook al is er minder te melden

- Veel instellingen waren zich bewust van de belangrijke rol van communicatie in de crisis en communiceerden meer en anders dan in het verleden. Ze richtten zich in de communicatie zoals altijd primair op de studenten, maar betrokken daar meer dan in de oude situatie ook ouders en - in een enkel geval - werkgevers bij. De communicatie verliep op verschillende manieren; via mails, de website, telefonisch contact, brieven, sociale media, tot aan huisbezoeken. Enkele instellingen plaatsten op de website steeds de laatste informatie over de COVID-19-maatregelen, zodat deze beschikbaar was voor alle belangstellenden. Maar ook als er géén nieuws is, is communicatie belangrijk, erkende een school, die vertelde dat ze ook in dat geval doorgingen met het sturen van e-mails naar studenten en hun ouders, "puur om gerust te stellen."
- De meeste studenten waren tevreden over de communicatie van de school en vonden dat de communicatie in de loop van de afgelopen maanden was verbeterd. Wel ervaren studenten soms nog onduidelijkheden, bijvoorbeeld doordat er veel veranderde in korte tijd of doordat docenten verschilden in de manier waarop ze studenten informeerden, bijvoorbeeld in het kanaal dat ze hiervoor kozen.
- De meeste docenten waren tevreden over de communicatie van het bestuur en het management in het afgelopen halfjaar. Door de regelmatige communicatie waren ze goed op de hoogte van maatregelen en kaders, voor zover dat mogelijk was in een crisis. Verschillende docenten waardeerden de ruimte die er voor het team was om de hoofdlijnen van het bestuur en het management naar eigen professioneel inzicht uit te werken. Ook ervaren ze het als positief dat er aandacht was voor hun welbevinden, en er waardering uitgesproken werd, bijvoorbeeld in een videoboodschap. Ook teamleiders zijn tevreden met de communicatie van het bestuur.

Wisselend beeld van de instroom

- Ongeveer de helft van de besturen stelde dat de omvang van de instroom dit jaar anders is dan verwacht. Meestal was die hoger dan verwacht, soms lager. Als er minder studenten instroomden dan verwacht, werd dit vaak toegeschreven aan een dalende instroom in de bbl. Verder benoemde een aantal besturen minder instroom in het vavo. Hier zou een relatie liggen met het hogere slagingspercentage in het voortgezet onderwijs.
- Sommige besturen signaleerden een toename van de studentenpopulatie binnen de instelling. In dat geval legden besturen vooral een relatie met een grotere doorstroom binnen de instelling. Ook studenten vertelden dat sommigen liever doorstromen naar een

hoger niveau wegens een gebrek aan arbeidsmarktperspectief. Maar andere studenten wilden juist de arbeidsmarkt op. Zij vonden het online onderwijs niet aantrekkelijk.

- De meeste teams hebben eind vorig jaar zoveel mogelijk voorlichtingsactiviteiten en intakegesprekken digitaal laten doorgaan. Daarnaast deden ze hun best om de eerstejaars studenten na de zomervakantie goed te laten landen in het mbo, veelal door hen meer naar school te laten komen dan de ouderejaars of intensief te begeleiden. Immers: "In het mbo gaat het om de relatie met de student." Daarom ook werden er veel introductieactiviteiten georganiseerd, vaak in een andere vorm – soms grotendeels online – en een beperkter programma. Soms was de introductie vooral gericht op de overdracht van de hoognodige informatie, bij andere scholen werd ondanks alle beperkingen ingezet op kennismaking van studenten en docenten tijdens buitenactiviteiten. Maar de traditionele eerstejaars-kampen gingen meestal niet door.
- Enkele besturen signaleerden dat er in de eerste weken van dit schooljaar al meer studenten switchten van opleiding dan in andere jaren. Zij vroegen zich af of de oorzaak hiervoor ligt in de beperktere oriëntatie- en intakeactiviteiten, waardoor studenten zich een minder goed beeld konden vormen van de opleiding en het toekomstige beroep. Ook sommige teamleiders uitten zorgen of studenten wel een accuraat beeld van de opleiding hebben.

Geen knelpunten in doorstroom naar hbo

- Over de doorstroom naar het hbo zijn goede (regionale) afspraken gemaakt, zo hoorden we van bestuurders. Zij zagen (nog) geen knelpunten, al vond een aantal besturen dat het nog te vroeg is voor conclusies.
- Enkele bestuurders verwachtten meer uitval onder deze groep. Zij benoemden onder meer de druk op de studenten om het mbo af te ronden tegelijkertijd met het starten aan het hbo en de inzet die dit vraagt van het mbo om deze studenten betrokken te houden bij de afronding van hun mbo-opleiding.
- Studenten waren soms minder gemotiveerd om door te stromen, omdat zij geen zin hadden in het overwegend online onderwijsaanbod op het hbo. Soms ook waren studenten juist meer geïnteresseerd in doorstroom, bijvoorbeeld vanwege het slechtere arbeidsmarktperspectief op dit moment.

Vooralsnog geen extra uitval

- Een groot deel van de bestuurders gaf aan dat er in het vorige schooljaar coulanter is omgegaan met het verstrekken van negatieve bindend studieadviezen (bsa's). Dit leidde tot minder bsa's volgens de helft van de bestuurders. Een kwart gaf aan dat dat er evenveel zijn als in het jaar daarvoor. In sommige instellingen waren afspraken gemaakt over het terughoudend zijn in het verstrekken van bsa's, bijvoorbeeld omdat men het moeilijker vond om een negatief bsa te onderbouwen.
- Ook gaven de meeste bestuurders en teamleiders aan dat de uitval ongeveer gelijk is aan eerdere jaren. De meeste teamleiders zien geen verband tussen de mate waarin studenten uitvielen en COVID-19.

Motivatie studenten blijft onder druk staan

- Het grootste deel van de bestuurders, teamleiders en docenten zei dat de motivatie van studenten nog steeds onder druk staat. Er is veel inspanning nodig om deze op peil te houden. De motivatie is lager bij entree- en niveau 2-studenten dan bij de studenten op de hogere niveaus. De hoeveelheid praktijklessen en stagemogelijkheden maakt uit voor de motivatie. Hoe meer studenten weer naar school of in de praktijk aan het werk mogen, hoe beter dat is voor hun motivatie. Studenten bevestigden dat gemotiveerd zijn en blijven lastig is, maar ze willen wel heel graag hun diploma halen, en dat blijft hen drijven. Vaak zijn ze heel blij dat ze weer naar school mogen komen: "Ze realiseren zich goed dat dat nu nog kan."
- Onderwijsteams zochten naar wegen om de motivatie van studenten zoveel mogelijk op te vijzelen. Dat gebeurde vooral door in te zetten op de kwaliteit van de lessen en door te zorgen voor extra contact tussen student en docent of tussen studenten onderling. Zo werden bij een instelling alle studenten ingedeeld in kleine groepen van 9 studenten (afgestemd op de 1,5 meter-regel in een klaslokaal). Deze 'slb-groep' blijft het hele jaar bij elkaar. Zo leren studenten elkaar goed kennen en krijgen ze veel persoonlijke aandacht van

de mentor; dat waarden studenten. Andere voorbeelden waren de docent die deels vrij geroosterd is om individuele studenten te helpen met studievaardigheden, de opdracht aan studenten om elkaar te benaderen om informatie uit te wisselen over de stage en het instellen van veel deadlines - al zeiden studenten hierover dat dat niet werkt, het "stress" vooral.

Wanneer ben je 'aanwezig'?

- Vrijwel alle instellingen registreerden de aanwezigheid van de studenten. Bij onze bezoeken hoorden we dat de aanwezigheid in de lessen op school groot is en studenten zich daar actief opstellen. In het online onderwijs zijn de meeste studenten wel aanwezig, maar op hun daadwerkelijke deelname is minder zicht.
- Verschillende opleidingen ontwikkelden manieren om de actieve aanwezigheid in de online lessen te stimuleren. Zo stelden sommige opleidingen de voorwaarde dat de camera aan staat, of dat studenten bij aanvang en einde van de les van zich laten horen in de chat, of op elk willekeurig moment een vraag van de docent kunnen beantwoorden. Dat leidde wel eens tot frustratie bij studenten als ze technische problemen hebben. Ook geldt het maken van de opdrachten soms als voorwaarde om een student als aanwezig te noteren.
- Studenten vertelden ons dat zij vaak de neiging hadden om af te dwalen bij de online lessen, vooral wanneer er uitsluitend gezonden wordt door de docent. Ook vonden ze het soms lastig om de focus vast te houden door afleidingen thuis. Studenten waren meer gericht op de les als ze wisten dat er op hen gelet wordt of dat er consequenties zijn voor de presentie als zij zich passief opstellen.
- Over het gebruik van de camera's tijdens online lessen hoorden we diverse geluiden van studenten en docenten. Soms stonden de camera's consistent - bij alle vakken en studenten - aan. Maar ook waren er studenten, die de camera alleen aanzetten tijdens de aanwezigheidsregistratie, of als zij werken in kleine groepen dan wel bij het beantwoorden of stellen van vragen. Verschillende studenten gaven aan dat docenten de afspraken over cameragebruik - als die er zijn - uiteenlopend hanteren.
- De bbl-studenten vormen qua aanwezigheid een specifieke groep. Wij spraken bbl-studenten die erg blij waren met het tijd- en plaatsafhankelijke karakter van het online onderwijs dat zij kregen. Anderen vertelden ons dat het online onderwijs er soms bij inschiet omdat zij het werken op de werkplek nu aantrekkelijker of noodzakelijker vinden. Hun focus op de opleiding kwam daarmee onder druk te staan. In enkele gevallen hoorden we dat docenten hierover het gesprek aangingen met de student om te komen tot een werkbare situatie; in bijzondere situaties, zoals in de zorg, werd de afwezigheid beschouwd als geoorloofd. Soms ook zochten opleidingsteams of het management hierover rechtstreeks contact met de werkgever.

Studenten tevreden over de begeleiding

- De meeste studenten die wij spraken, hadden veel contact met hun mentor/slb'er; vaak wekelijks, soms zelfs dagelijks. Dit contact kreeg vorm op verschillende manieren, individueel of in een groep, op school of op afstand. Studenten vonden dat de mentor/slb'er goed bereikbaar was. Ze hadden het gevoel hem/haar altijd te kunnen appen of bellen over alles dat voor hen belangrijk is. Een meerderheid van de studenten was dan ook tevreden over de begeleiding.
- De manier van begeleiden is veranderd, stelden de meeste docenten. Begeleiding vindt nu individueler plaats en meer op afstand (online of telefonisch). Deze andere manier van begeleiden vergt meer inzet en energie, maar geeft tegelijkertijd ook een inkijkje in de thuissituatie van studenten.
- Een aantal teamleiders benoemde dat de hulpvraag van studenten toenam.³ Hierdoor werden vooral de mentoren/slb'ers zwaarder belast. De hulpvragen richtten zich op verschillende terreinen, bijvoorbeeld op de thuissituatie, studievaardigheden, of de impact van de COVID-19-crisis op keuzes in de (studie-)loopbaan. Als studenten meer of andere ondersteuning

---

³ In de notitie Jongeren in de coronacrisis (2020) beschrijft ook het RIVM naar aanleiding van een onderzoek in samenwerking met de Universiteit van Amsterdam in mei/juni 2020 dat jongeren in toenemende mate kampen met psychische klachten zoals somberheid en angst.

nodig hadden dan de mentor hen kon bieden, konden de mentoren hen over het algemeen binnen de instelling doorverwijzen.

Achterstanden bij een deel van de studenten

- Een deel van de besturen gaf aan dat studenten door de COVID-19-situatie achterstanden oplopen. Het gebrek aan bpv-plaatsen zagen zij als een belangrijke oorzaak hiervoor. De achterstanden betroffen dan ook vooral beroepsgerichte vaardigheden. Een (iets kleiner) deel van de besturen vond echter dat de achterstanden wel meevallen, voor anderen was het nog te vroeg om hier iets over te kunnen zeggen.
- Bij onze instellingsbezoeken gaven sommige studenten aan op schema te lopen, andere studenten meldden een stevige achterstand. Dit sluit aan bij de uitkomsten van de Job-enquête, waarin 21% van de respondenten aangeeft studievertraging op te lopen.⁴ Net als de besturen gaven studenten aan dat de achterstand vooral de praktische vaardigheden betreft. De informatie van docenten en teamleiders sloot aan op het beeld bij de studenten; veel van hen zien achterstanden, maar dat geldt niet voor alle studenten. Een reden hiervoor is ook dat verschillende (groepen) studenten verschillend gedijen bij online onderwijs, zo zeiden zij.
- Het in kaart brengen van de voortgang van studenten was in de meeste instellingen een taak voor de teams en dan met name voor mentoren/slb'ers. Het verschilde per instelling of hier nu meer inzet op wordt gepleegd dan anders. Een aantal instellingen gaf aan nog bezig te zijn om de voortgang van studenten in kaart te brengen; een aantal instellingen wachtte daartoe de resultaten af van de eerste toetsen die sinds lange tijd weer zouden worden afgenomen. Eén bestuur bracht het voordeel van *learning analytics* onder de aandacht; digitale middelen inzetten om de voortgang van studenten beter te volgen.
- De achterstanden betreffen mogelijk ook de instromende leerlingen uit het voortgezet onderwijs. In hoeverre hebben zij een onderwijstekort en wat betekent dat voor hun studiesucces in het mbo? En, op welke wijze kan of moet het onderwijs hierop inspelen?

Inspanningen om achterstanden te beperken

- Instellingen troffen uiteenlopende maatregelen om achterstanden te beperken of in te lopen. Hierin werd veelal maatwerk betracht, de aanpak verschilde daarom per team en per student.
- Studenten waren blij met de hulp van vakdocenten om achterstanden weg te werken. Ze konden tijdens en na de les bij hen terecht met hun vragen. Ook waardeerden studenten de mogelijkheid van extra begeleiding door bijvoorbeeld de mentor/slb'er. Die begeleiding richtte zich dan vaak op studievaardigheden, zoals plannen.
- Vaak ook konden studenten extra lessen volgen. Die lessen – soms in de vorm van inhaalprogramma's – werden ook buiten reguliere onderwijstijden aangeboden, tijdens weekenden en vakanties of in de avonduren, soms inclusief maaltijd.
- Een aantal besturen lichtte toe dat de inhaalprogramma's ingericht konden worden met behulp van de speciaal in het leven geroepen subsidie. Die subsidiegelden werden soms ook benut om extra docenten en instructeurs in te huren zodat alle praktijklessen gegeven konden worden.

Leren in de beroepspraktijk in de knel

- Bestuurders signaleerden een tekort aan bpv-plaatsen in verschillende sectoren. Als kwetsbare sectoren werden onder meer horeca, toerisme, recreatie en *office* genoemd evenals zorg en welzijn.⁵ In vergelijking met de vorige interviewronde vlak voor de zomervakantie namen de zorgen over een tekort aan bpv-plekken bij zorg en welzijn toe. Ook waren er afgebroken en vervallen internationale stages, onder meer in het groen.
- Naast de huidige tekorten in bepaalde branches maakten bestuurders, teamleiders en docenten zich zorgen om oplopende tekorten in de toekomst. Zij vertelden ons dat er veel inspanning nodig is om nu (een groot deel van) de studenten te kunnen plaatsen en verwachtten in de nabije toekomst minder plaatsen. Dat geldt voor zowel bol- als bbl-

---

⁴ JOB MBO (2020). Mbo-studenten lopen vertraging op en missen hun klasgenoten.

<https://www.jobmbo.nl/mbo-studenten-lopen-vertraging-op-en-missen-hun-klasgenoten/>

⁵ Zie ook de Voortgangsrapportage SBB Actieplan stages en leerbanen (2020).

trajecten in de meeste sectoren. De zorgen gelden zeker voor bepaalde specifieke groepen; eerstejaars en anderstaligen bijvoorbeeld trekken nu al regelmatig aan het kortste eind.

- De meeste studenten die wij spraken, konden tijdens ons bezoek nog terecht op een bpv-plaats, maar niet allemaal. Er waren ook studenten die vorig jaar te maken kregen met afgebroken of verplaatste stages. In de Job-enquête gold dit voor 33% van de respondenten.⁶ Soms ook zagen studenten hun dromen in duigen vallen, bijvoorbeeld de internationaal georiënteerde studenten of studenten die van jongs af aan een baan in de luchtvaart ambieerden.
- Naast de beschikbaarheid van bpv-plaatsen uitten bestuurders ook hun zorgen over de kwaliteit van de stages. Leren studenten evenveel als werd beoogd? Zo is in de zorg op veel plaatsen te weinig tijd voor de begeleiding van studenten. Daardoor was er soms meer sprake van werken dan van lerend werken. Ook is het de vraag of studenten, die thuiswerken in navolging van het beleid op hun bpv-plek, wel de juiste en voldoende skills verwerven. En hoe werden deze studenten begeleid in hun leerproces? Bestuurders waarschuwden voor vertraging van studenten wanneer deze onvoldoende terecht en begeleid kunnen in de beroepspraktijk.

Zoeken naar alternatieven voor de bpv

- Als studenten niet meer terecht konden in de bpv bemiddelden de instellingen nu meer dan in vorige onderzoeksperioden bij het zoeken naar vervangende bpv-plekken, in dezelfde branche (67%) of in een andere sector (35%). Daarvoor zetten instellingen hun netwerk met bedrijven in en werkten soms samen met de gemeente en andere onderwijsinstellingen.
- Meer dan een derde van de instellingen bood zo nodig een bpv-plek aan bij een leerbedrijf op de instelling. Alhoewel er nog steeds vaak een vervangende opdracht werd gegeven als stages niet doorgingen en de bpv nog vaak werd uitgesteld, gebeurde dit wel minder dan in de vorige onderzoeksperioden. Het afbreken van de bpv en beoordelen op reeds behaalde doelen gebeurde niet veel meer. Tot slot zocht een aantal scholen de oplossing in het plaatsen van meer studenten op één bpv-plek of in het tijdelijk inschrijven van bbl'ers in de bol.
- Bestuurders zochten ook creatieve oplossingen om te voorkomen dat studenten te weinig praktijkervaring opdeden. Een voorbeeld is het huren van een leegstaand hotel om studenten daar een bpv-plek te geven. Een andere instelling richtte een COVID-19-testlocatie in samen met andere onderwijsinstellingen. Dat creatieve oplossingen nodig zijn, blijkt ook uit de resultaten van de Job-enquête: 22% van de respondenten geeft aan nu nog geen stageplaats te hebben.⁷ Enkele bestuurders signaleerden dat de samenwerking met SBB niet soepel verliep, met name in geval van creatieve oplossingen. Daarentegen zijn andere bestuurders juist positief over de samenwerking met SBB.

Ook dit schooljaar examinering in aangepaste vorm

- De positionering van de examencommissie veranderde in het afgelopen half jaar niet, zo gaf een deel van de bestuurders aan: "De examencommissie had al autoriteit en doorzettingskracht, was al kritisch waar het moest en praatte al mee wanneer nodig, was zich al bewust van haar rol en handelde zuiver, en dit is zo gebleven." Andere besturen benoemden wel een sterkere positie voor de examencommissie. Vrijwel alle besturen benadrukten dat examencommissies het drukker hadden dan in andere jaren. Er was meer overleg tussen examencommissies en teams, en tussen examencommissies en het bestuur. Veel examencommissies ondersteunden, adviseerden en dachten mee, meer dan anders. Ook werden soms examenleveranciers betrokken in het gesprek. In een enkele instelling werd de examenorganisatie uitgebreid door het instellen van een expertgroep of examenraad. In verschillende instellingen had dit tot effect dat het belang van examinering meer op de kaart kwam en dat de afstemming tussen de verschillende partijen verbeterde, zo hoorden we van teams en bestuurders.

---

⁶ JOBMBBO (2020). Mbo-studenten lopen vertraging op en missen hun klasgenoten. <https://www.jobmbo.nl/mbo-studenten-lopen-vertraging-op-en-missen-hun-klasgenoten/>

⁷ JOBMBBO (2020). Mbo-studenten lopen vertraging op en missen hun klasgenoten. <https://www.jobmbo.nl/mbo-studenten-lopen-vertraging-op-en-missen-hun-klasgenoten/>

- Bijna de helft van de besturen gaf aan dat er dit schooljaar wijzigingen zijn of zullen komen in de examinering. De handreiking Verantwoord diplomabesluit⁸ wordt hierbij als leidend beschouwd. Zo worden examens ook dit jaar soms online afgenomen, is de duur van het examen aangepast of zal de afname in kleinere groepen studenten plaatsvinden. De wijzigingen leidden vervolgens tot aanpassingen in het examenreglement, in examenplannen en/of tot addenda bij OERen of examenprotocollen. Ook bij de teams hoorden we over (voorgenomen) aanpassingen in de examinering. Daarbij wilden zij *good practices* uit het vorig jaar vasthouden, waaronder het omzetten van proeves in examenprojecten, de inzet van simulaties, portfolio's en criteriumgerichte interviews, het digitaal voeren van eindgesprekken en het eerder afnemen van examens in de generieke vakken. Ook hoorden we dat de processen rondom examinering en diplomering in versneld tempo gedigitaliseerd zijn.
- Studenten maakten zich zorgen over examens uit het vorig schooljaar die niet doorgingen. Wanneer worden deze examens nu afgenomen en wat betekent dat voor de studiebelasting en de studievoortgang in dit jaar? Zoals één van de studenten zei: "Kan ik wel op tijd beginnen aan mijn eindstage?"
- Terugkijkend op de examens van afgelopen schooljaar vond het merendeel van de bezochte teams dat aanpassingen in de afname van de examens geen invloed hadden gehad op de kwaliteit van de examinering. De aanpassingen kwamen na een zorgvuldig proces van wikken en wegen tot stand en werden doorgevoerd na instemming van de examencommissie. Ondanks de zorgvuldige afweging gaven twee teams echter aan de simulatie wel een verarming te vinden ten opzichte van examinering in de beroepspraktijk.

Examenkandidaten grotendeels geslaagd - zorgen over diplomawaarde volgende cohorten

- De meeste besturen die een inschatting konden maken over het aantal te diplomeren kandidaten, verwachtten dat 95% of meer van de studenten kon diplomeren voor 1 oktober 2020. Teams en examencommissies hadden alle zeilen bijgezet om ervoor te zorgen dat studenten tijdig konden diplomeren. Hierbij maakten zij gebruik van de mogelijkheden die het servicedocument verantwoord diplomabesluit bood. Nu zaten deze studenten al in de afrondende fase van hun opleiding, waardoor voor velen slechts beperkte aanpassingen noodzakelijk waren. Volgens de meeste besturen week het percentage gediplomeerde studenten dan ook niet af van eerdere jaren. Slechts een vijfde dacht dat dit percentage wel lager was dan eerdere jaren, tussen 1 tot 15 procent lager.
- Zorgen zijn er over de huidige cohorten. In hoeverre kunnen jongerejaars tijdig diplomeren? De beperkingen om (met name) de bpv af te kunnen ronden, leiden mogelijk tot uitstel van diplomering voor een toenemend aantal studenten. En wat is het effect van het doorschuiven van examens in het vorige jaar? Ook werden zorgen benoemd over het effect van eventuele volgende golven COVID-19-besmettingen op de doorgang van bpv en examinering.
- Besturen benadrukten in de interviews het belang om de diplomawaarde te bewaken. Ongeveer de helft van hen gaf aan zich zorgen te maken over de waarde van het diploma op langere termijn. En deze zorgen groeiden naarmate de situatie langer duurt. Om geen concessies te doen aan de kwaliteit van het diploma zochten instellingen naar (steeds inventievere) mogelijkheden om een volwaardige opleiding te blijven bieden. Daarbij werd veel inzet gepleegd om in gesprek te blijven met onderwijspartners, beleidsmakers en met het werkveld, alles ten dienste van de kwaliteit van de opleiding en daarmee van het diploma. Toch lijkt verlenging van studietijd soms onvermijdelijk.

Fysieke en sociale veiligheid in een nieuwe context vragen aandacht

- Bijna alle studenten zagen in hun school veel aandacht voor de fysieke veiligheidsmaatregelen. Sommige studenten onderstreepten hun waardering hiervoor, bijvoorbeeld omdat ze niet nog een *lockdown* willen of geen besmettingsbron willen zijn voor ouderen of voor een naaste met een kwetsbare gezondheid. Toch beschreven studenten ook situaties waarin het lastig is om de 1,5 meter afstand te houden, bijvoorbeeld tijdens praktijklessen of in pauzes. Ook benoemden studenten de keerzijde van de getroffen

---

⁸ Handreiking Verantwoord diplomabesluit mbo versie 4.0 (2020).

maatregelen, zoals dat het koud is in de lokalen of dat studenten niet weten waar ze heen kunnen in tussenuren of pauzes.

- Veel studenten benadrukten in de gesprekken, dat de school nog zo haar best kan doen, maar dat het uiteindelijk de verantwoordelijkheid is van de studenten zelf om zich te houden aan de maatregelen en dat die verantwoordelijkheid niet altijd door iedereen wordt genomen.
- Docenten benoemden dat studenten soms een andere beleving hebben bij de maatregelen. "Als school nemen we een hoop maatregelen, vervolgens stappen de studenten met z'n vieren in de auto op weg naar een supermarkt."
- De aangepaste situatie met online onderwijs en aanpassingen in de school bracht ook nieuwe vormen van sociale onveiligheid met zich mee. Studenten noemden voorbeelden van groepen die (online) samengevoegd werden, waardoor zij met onbekenden in één groep terecht kwamen. Ook waren er onderlinge pesterijen, bijvoorbeeld medestudenten die herrie maken zodat je als student niet in beeld komt tijdens de aanwezigheidsregistratie. Docenten vonden het soms ongewenst dat studenten zicht kregen op hun privé-situatie en voelden zich niet altijd veilig in hun digitale les omdat studenten opnames of *printscreens* maken en deze verspreiden via social media.

Herijking van kwaliteitsbegrip

- Het zicht krijgen op de nieuwe onderwijskwaliteit bleek een uitdagende klus voor management en besturen. Het vraagt om een herdefiniëring van het begrip kwaliteit en hoe dat te hanteren: wat is goed onderwijs in deze omstandigheden, wat wil je de student minimaal bieden en wat mag je van het personeel verwachten? Daarbij moest het zicht ook anders tot stand komen dan voorheen; veel vanzelfsprekendheden en *soft controls* vielen weg bij het werken vanuit huis. Zoals een bestuurder zei: "De kwaliteitscultuur die ons zo eigen is, komt daarmee onder druk te staan."
- Vrijwel alle instellingen ondernamen extra of specifieke activiteiten om zicht te krijgen op de kwaliteit van het onderwijs in de COVID-19-periode. Veel instellingen noemden de afname van studenten-enquêtes en medewerkers-enquêtes, teamgesprekken, en het bevragen van de studentenraad. Een beperkt aantal instellingen bevroeg ook ouders in een enquête en noemde de analyse van toets- of examenresultaten als instrument om zicht te krijgen op de kwaliteit van het onderwijs. Onze indruk uit de gesprekken met studenten was dat de vorm en intensiteit van het bevragen van studenten sterk uiteenliep per instelling. Vaak gebeurde dit incidenteel, afhankelijk van de slb'er of docent.
- Ongeveer bij de helft van de onderzochte opleidingen gaven studenten aan dat hun feedback serieus werd genomen: ze noemden bijvoorbeeld aanpassingen in het aantal opdrachten, de lesduur en het rooster. Ook verbeterde de communicatie, werd de begeleiding versterkt of kwamen er trainingen in online onderwijs. Besturen bevestigden het beeld dat op het operationele niveau veranderingen zijn doorgevoerd op basis van de kwaliteitsmetingen, waaronder ook het eenheid scheppen in de variëteit aan gebruikte digitale systemen voor het afstandsonderwijs. Verder leidden de inzichten uit kwaliteitsmetingen vooral tot veel professionaliseringsactiviteiten.
- Bij ongeveer een derde van de instellingen werden ten tijde van ons onderzoek online lesbezoeken uitgevoerd om zicht te krijgen op de kwaliteit van het onderwijs; meer instellingen gaven aan in de nabije toekomst online lesbezoeken te willen organiseren. De lesbezoeken werden in veel gevallen afgelegd door teamleiders/opleidingsmanagers. Maar ook onderwijskundigen en kwaliteitszorgmedewerkers waren betrokken. Soms bezochten directieleden of bestuurders lessen, vaak waren dit informele bezoeken of op uitnodiging van de docent. Enkele besturen onderstreepten dat online lesbezoeken niet als doel hadden om de docent te beoordelen maar gericht zijn op het leren met en van elkaar. Veel van onze gesprekspartners benoemden het belang van een veilige setting voor de docent nu het online lesgeven voor velen nog zo nieuw is.

Groot beroep op uithoudingsvermogen van medewerkers

- De meeste zorg van de bestuurders ging uit naar de medewerkers: houden ze het wel vol? Meer dan 80% van de besturen gaf aan dat de werkdruk hoger is dan normaal. De rek dreigt eruit te raken, ook doordat op veel scholen steeds meer docenten als gevolg van

verkoudheidsklachten en in afwachting van de COVID-19-test thuis moesten blijven. Dit leidde tot veelvuldige rooster- en programmawijzigingen, een bron van onrust voor studenten en docenten. Een aantal besturen ging daarom over op de inkoop van commerciële testcapaciteit. Zij wogen de kosten van de commerciële testen af tegen de lasten door uitval van docenten.

- De onzekerheid over de COVID-19-ontwikkelingen, het gebrek aan perspectief en het steeds weer aanpassen aan nieuwe regels droegen bij aan de hoge werkdruk. Veel docenten benoemden dat de combinatie fysiek en online onderwijs met het vele schakelen hen zwaar viel. Ook hoorden we over praktijkdocenten die veel meer lessen moesten geven dan normaal, generieke docenten die uitsluitend online les gaven en zieke docenten die vanuit huis hun werk voortzetten. Ingeval docenten vanuit huis werken, was het voor een deel van hen lastig om privé en werk gescheiden te houden.
- Docenten waren blij dat er na de zomervakantie weer fysiek onderwijs mogelijk was. De interactie met studenten gaf hen energie en het directe contact leidde tot minder zorgen over studenten in een kwetsbare positie. In enkele instellingen waren docenten ook blij met de kleine groepen waaraan zij les gaven, daarin was veel interactie mogelijk. Tegelijkertijd konden docenten ook in de fysieke lessen niet op routines varen, onder meer omdat groepswork op 1,5 meter afstand moest plaats vinden, omdat zij hun lessen nu in grote of meerdere ruimten gaven en omdat in de fysieke lessen ook studenten online aanwezig waren.
- Docenten zochten bij al het digitale werken vooral ook steun bij elkaar, in hun team. Zij misten daarin wel de fysieke personeelskamer waarin zij in andere tijden veel met elkaar deelden. Maar ook buiten het eigen team waren voorbeelden van een grotere saamhorigheid en samenwerking binnen de instelling. Onderwijsgevende- en onderwijsondersteunende medewerkers steunden elkaar in de bijzondere omstandigheden.
- Leidinggevend benoemden de zoektocht naar de juiste sturing van hun docententeams. Hoe zorg je ervoor dat docenten op de been blijven, wat heeft prioriteit, hoe is de balans tussen het belang van de student en de medewerkers? In onze gesprekken met docententeams kwam naar voren dat de meeste teams de sturing door het management als positief ervaren. Deze teams hadden veel steun van hun leidinggevend, die met hen afspraken maakten om de werklast behapbaar te houden, bijvoorbeeld door tijdens teamoverleggen structureel tijd in te ruimen voor aandacht voor het welzijn van een ieder. Ook hoorden we dat het lesrooster beperkt werd om docenten ademruimte te geven en dat teamafspraken werden gemaakt over het contact met studenten om te voorkomen dat deze dag en nacht een beroep zouden doen op de docenten. Een minderheid van de docenten miste echter krachtig onderwijskundig leiderschap evenals persoonlijke belangstelling van het management voor hun welzijn of ruimte in tijd om hun taken uit te voeren.

Druk op functies van het onderwijs vraagt om flexibiliteit in regels

- "Hoe langer het duurt, hoe moeilijker het wordt om de functies van het onderwijs waar te maken", zo gaven veel van de geïnterviewde bestuurders aan. "Dagelijks online onderwijs is geen goede match met de praktisch ingestelde mbo-student." Zowel binnen de instellingen als in de media ging veel aandacht uit naar de kwalificatie van studenten: doen studenten voldoende praktijkvaardigheden op? Halen ze tijdig hun diploma? Welke consequenties heeft deze periode op de lange duur voor de diplomawaarde?
- Maar bestuurders maakten zich misschien nog wel meer zorgen over de socialisatiefunctie van het onderwijs: groeien in je vorming tot volwassene met leeftijdgenoten, de beroepshouding ontwikkelen, een bredere blik op de wereld krijgen. Niet alleen door het afstandsonderwijs en het beperkte contact, maar ook door het wegvallen van alle 'franje' in het onderwijs, zoals internationalisering, excursies en projectonderwijs, vreesden bestuurders het ontstaan van een 'coronageneratie' die een belangrijk stuk in hun vorming moet missen.
- De meeste bestuurders spraken zich minder uitgebreid uit over de consequenties voor de allocatiefunctie: wijst het onderwijs de studenten toe aan de juiste plek in het onderwijs en de arbeidsmarkt? Wel benoemden zij hun toenemende zorgen om de kansen van studenten in een meer kwetsbare positie. Ook vroegen zij zich af of alle instromende vmbo-leerlingen, gezien de hoge slagingscijfers, op de juiste plek in het mbo terecht zijn gekomen.

- Verschillende besturen zouden graag zien dat studenten meer tijd gegund wordt om hun opleiding te doorlopen. Een verlenging van de studieduur kan meer ruimte bieden om de functies van het onderwijs waar te maken en praktijkervaring op te doen. Dat betekent ook dat instellingen daar ruimte voor moeten krijgen van beleidsmakers en toezichthouders. In dit verband noemen bestuurders ook de behoefte aan ruimte en flexibiliteit in de normen voor bijvoorbeeld begeleide onderwijstijd, bpv-uren en rendementen.

Consequenties voor het stelsel en de instelling

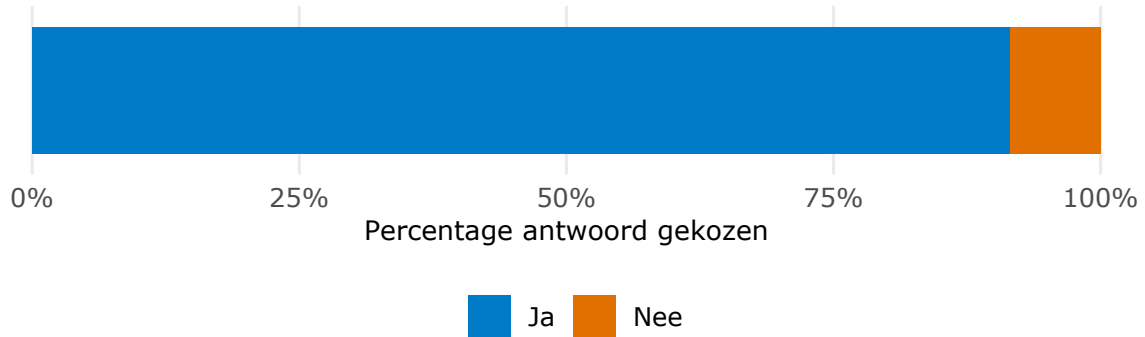
- Veel besturen uitten de behoefte om sectorbreed in gesprek te zijn over het mbo-stelsel op de langere termijn, gevoed door de ervaringen van het afgelopen halfjaar. In de vergezichten die bestuurders met ons deelden, stonden de begrippen flexibiliteit, maatwerk en brede vorming centraal. Meer ruimte om breed op te leiden, met meer aandacht voor algemene beroepsvaardigheden om de wendbaarheid op de arbeidsmarkt te vergroten; brede kwalificatiedossiers dus, minder in aantal en met ruimte voor keuzedelen. Meer maatwerk mogelijkheden voor de student die zelf de regie voert op zijn leertraject, in een leeromgeving waarin onderwijs op afstand, op school en in de beroepspraktijk elkaar ondersteunen. En examinering die verbonden is met het onderwijs.
- We hoorden van veel besturen een oproep aan beleidsmakers en toezichthouders om met de sector in gesprek te blijven over wet- en regelgeving en de interpretatie daarvan in crisissituaties. Creëer ruimte én duidelijkheid in regels, bijvoorbeeld als het gaat om de onderwijstijd, keuzedelen of onderwijsresultaten. Ook waren er vragen over de bekostiging in relatie tot een langere verblijfsduur van studenten in het onderwijs en over het toezicht door de inspectie op de kwaliteit van het onderwijs.
- Overigens vroegen zowel bestuurders als docenten en managers aandacht voor de specifieke positie van het mbo binnen het bestel. Zij ervoeren bij de maatregelen in de afgelopen tijd niet altijd voldoende aandacht voor de kenmerken van de (jonge) praktijkgerichte mbo'er en diens vorming.
- Besturen verschilden sterk in de wijze waarop zij omgaan met hun beleid op de lange termijn. Sommige instellingen waren er nog niet over uit wat ze daarmee gaan doen of parkeerden de ontwikkeling van bepaalde beleidsthema's voorlopig, al was het maar om de belasting van medewerkers niet nog verder te vergroten. Van andere instellingen hoorden we dat zij hun speerpunten nu herijken of opnieuw prioriteren, om daarmee in te spelen op de nieuwe werkelijkheid. Digitalisering van het onderwijs speelt hierin een belangrijke rol maar we hoorden ook van enkele instellingen dat zij zich richten op de ontwikkeling van programma's voor werknemers uit de regio die werkloos dreigen te worden.
- Bij de opleidingsteams zagen we een dergelijke zoektocht: de plannen die het team had voor de langere termijn worden nu dikwijls overschaduwd door de uitdagingen in het onderwijs in het hier en nu. Enkele teams speelden hierop in door doelen opnieuw te formuleren of te prioriteren, bijvoorbeeld op het gebied van begeleiding van studenten.

Overzicht van de data in grafiekvorm

De volgende pagina's tonen de onderzoeksresultaten in grafiekvorm. Onder elke grafiek noemen we het aantal respondenten dat antwoord gaf op de bijbehorende vraag. De getoonde percentages per antwoordoptie reflecteren het aantal respondenten dat het betreffende antwoord gaf ten opzichte van het aantal respondenten dat de vraag beantwoordde. Wanneer er 'aantal' staat geschreven naast de y-as van een grafiek, dan wordt hier het aantal instellingen mee bedoeld dat koos voor het betreffende antwoord. Wilt u de exacte onderliggende cijfers weten? Of ervaart u problemen met de digitale toegankelijkheid van de informatie? Neem dan contact op via het [contactformulier](#).

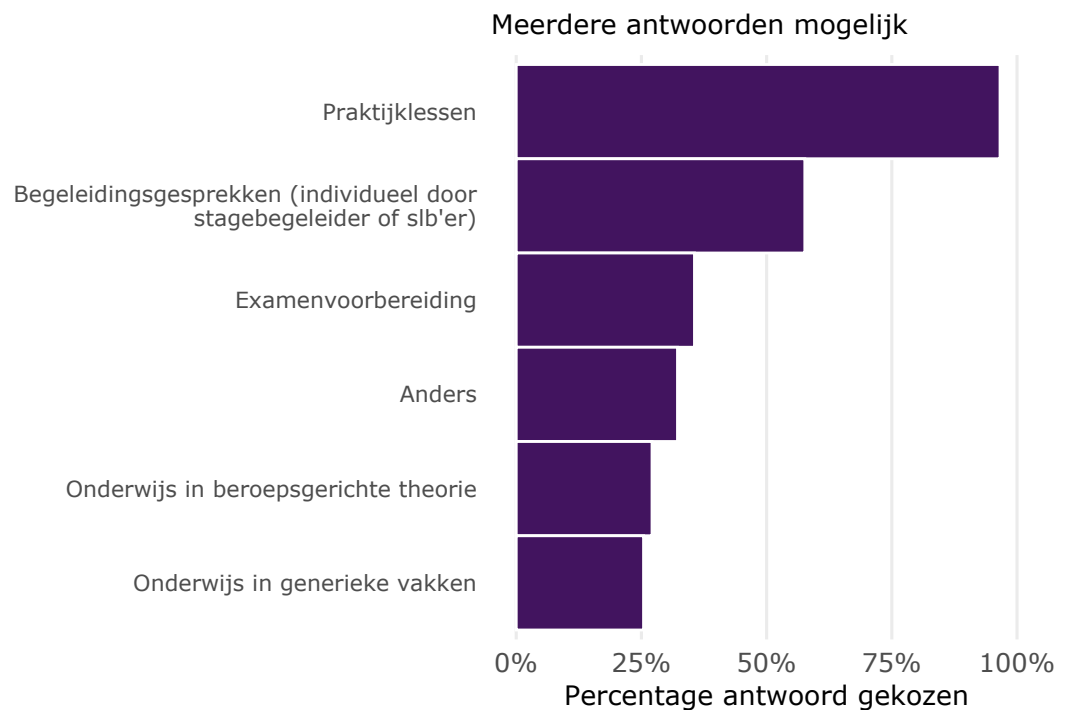
Onderwijs tijdens de COVID-19-crisis

Zijn er verschillen tussen leerjaren, niveaus of opleidingen wat betreft de verhoudingen tussen afstandsonderwijs en onderwijs op de instelling?

n = 59

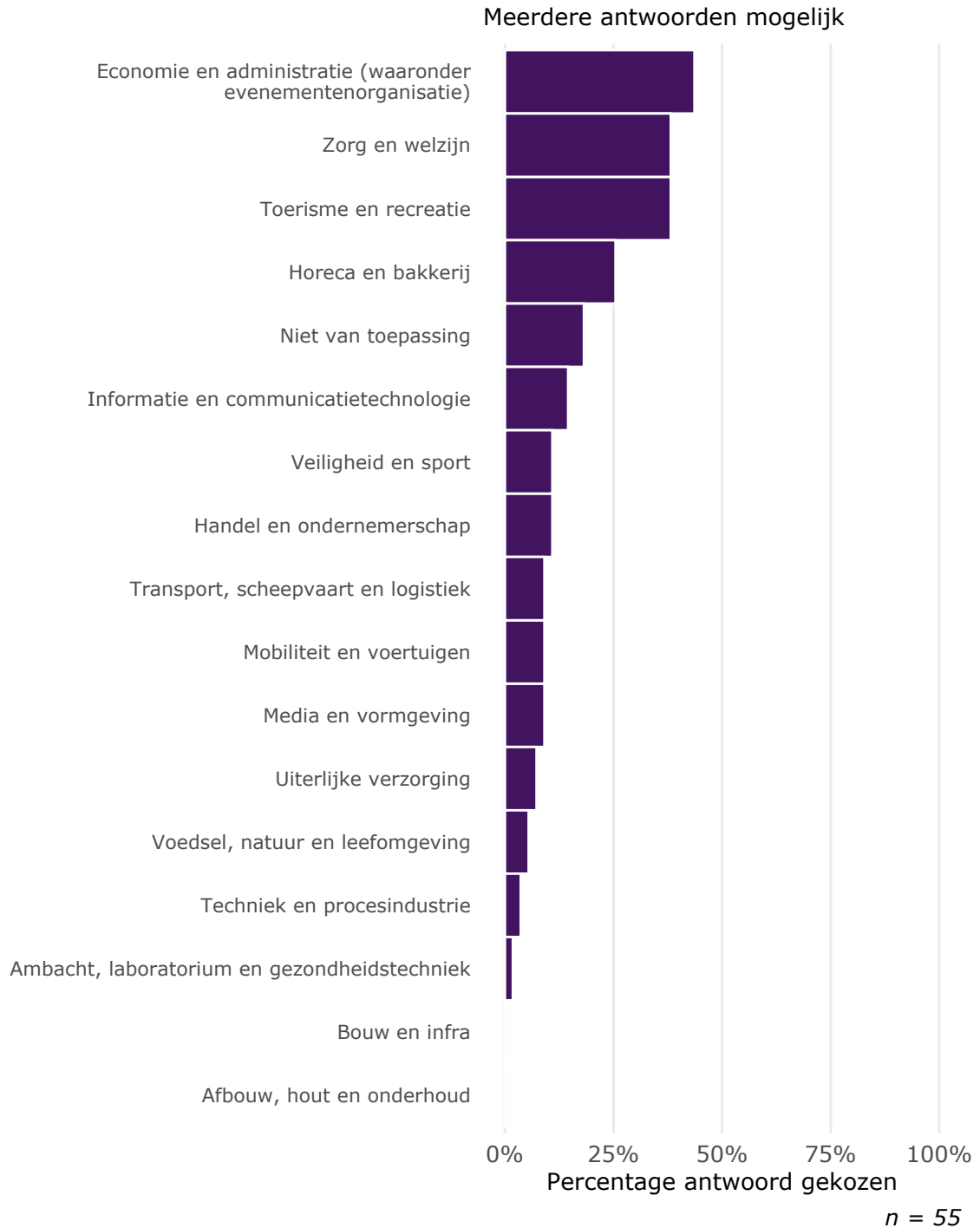
Met betrekking tot het onderwijs op de instelling: Welke onderwijsactiviteiten vinden er op de instelling plaats?

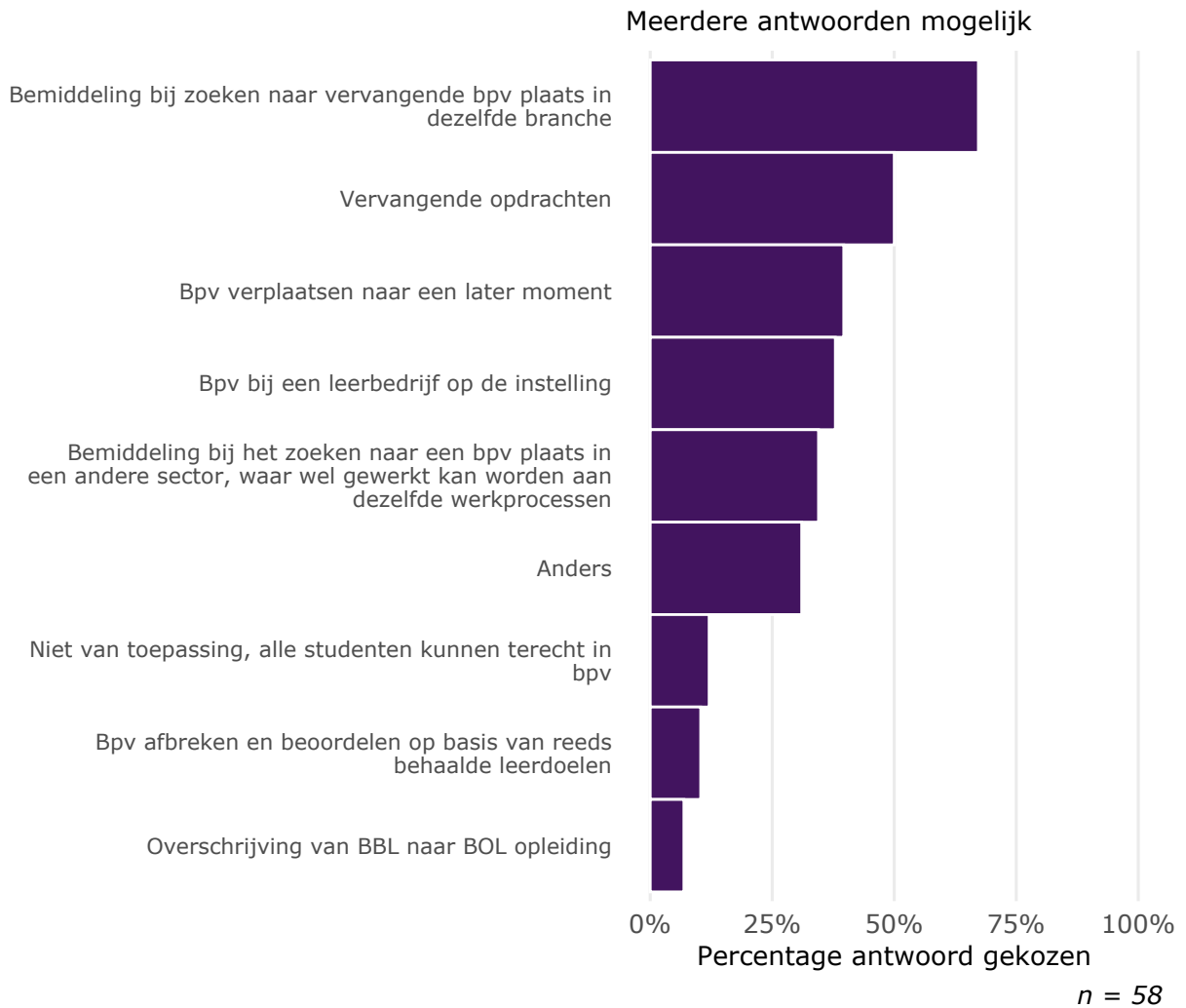

n = 59

Beroepspraktijkvorming

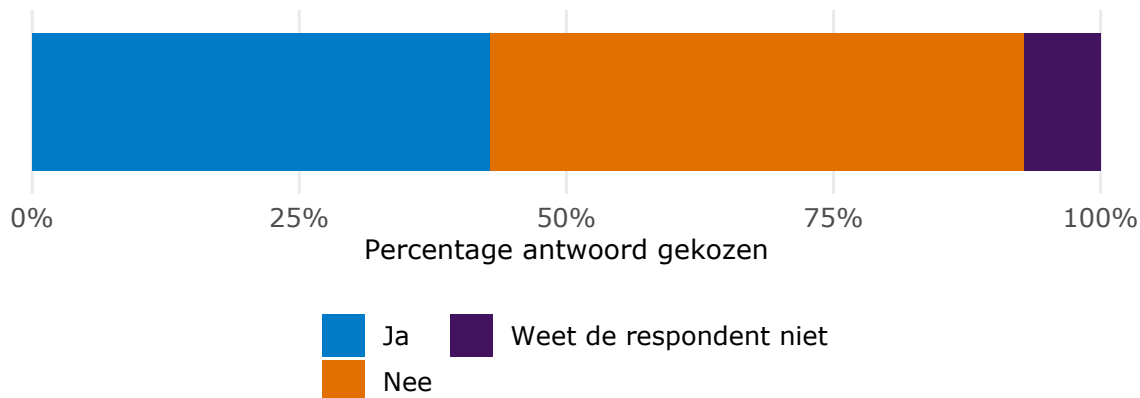
Voor welke domeinen ervaart of voorziet de instelling dit schooljaar een tekort aan bpv-plaatsen?

Hoe gaat de instelling om met studenten die niet meer terecht kunnen in de beroepspraktijkvorming?

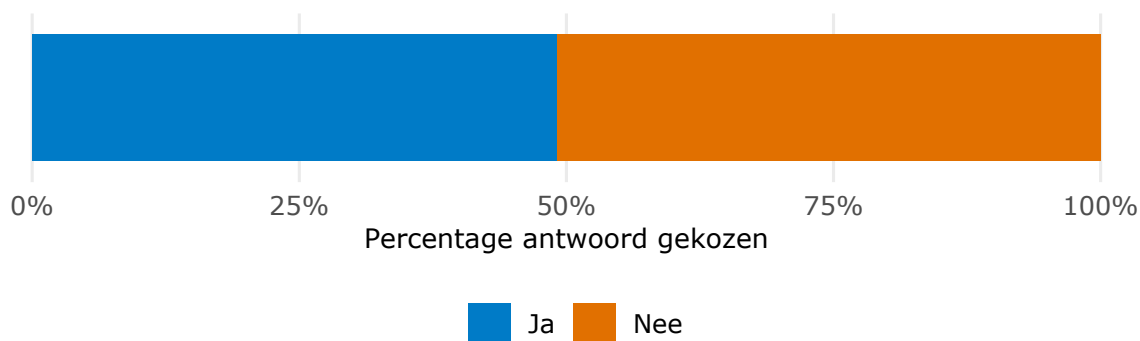
Examinering

Heeft de instelling voor dit schooljaar (2020/2021) wijzigingen doorgevoerd of voorgenomen in het beleid m.b.t. examinering?

$n = 56$

Besturen noemden in de vorige vragenronde verschillende dilemma's met betrekking tot de diplomawaarde. Zorgen waren er vooral voor de diplomawaarde op langere termijn. Herkent het bestuur deze zorgen voor de diplomawaarde?

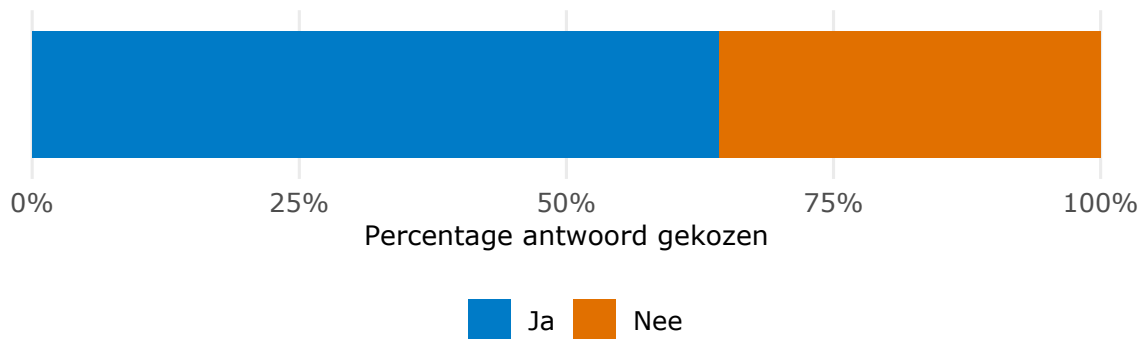

$n = 57$

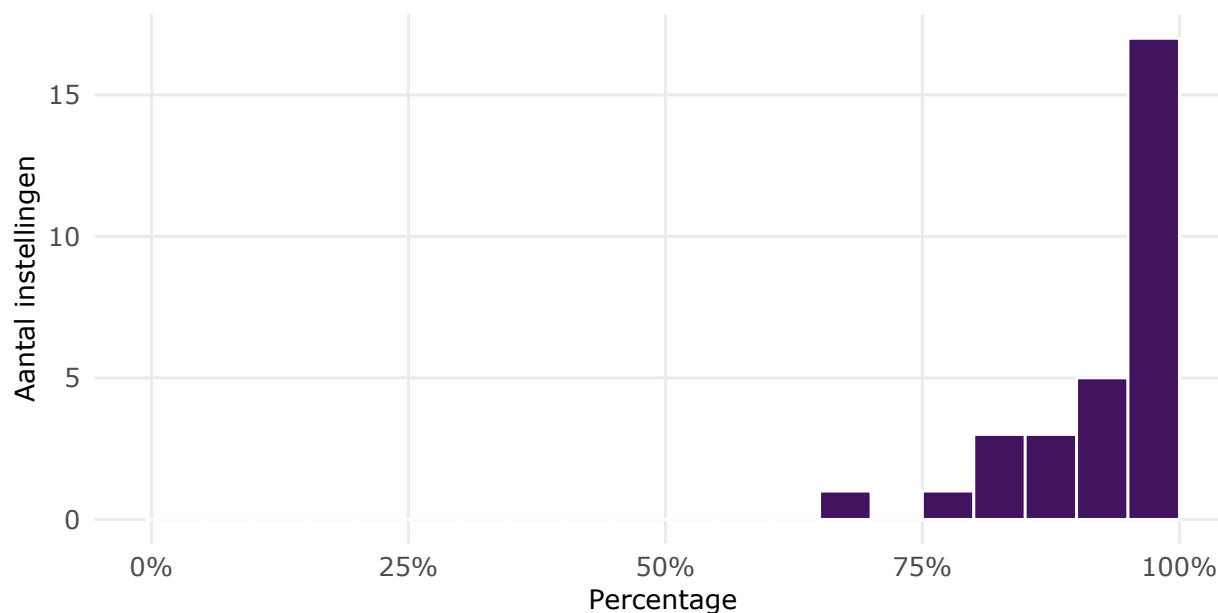
Diplomering

Kan het bestuur een inschatting maken hoeveel examenkandidaten uit het vorige schooljaar (kunnen) diplomeren voor 1 oktober 2020?

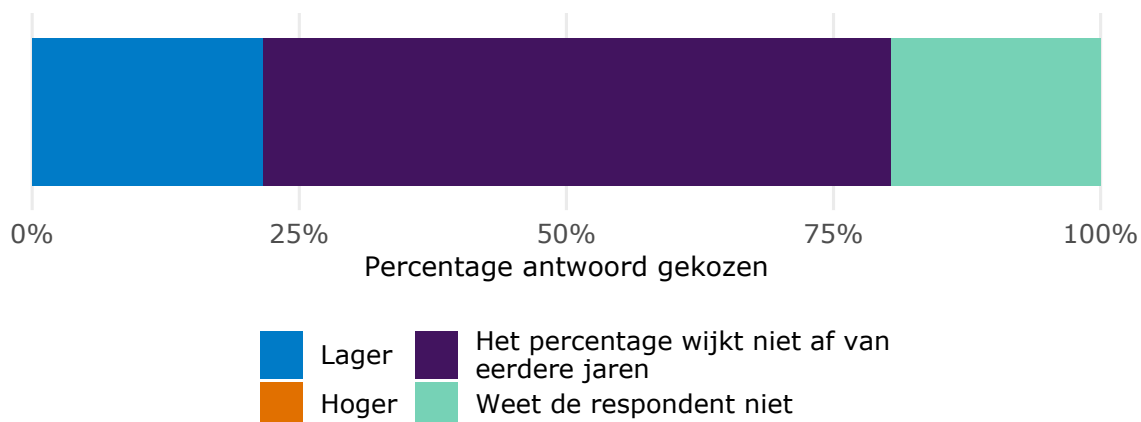
$n = 56$

Welk percentage van alle examenkandidaten van schooljaar 2019-2020 is gediplomeerd voor 1 oktober 2020?

$n = 30$

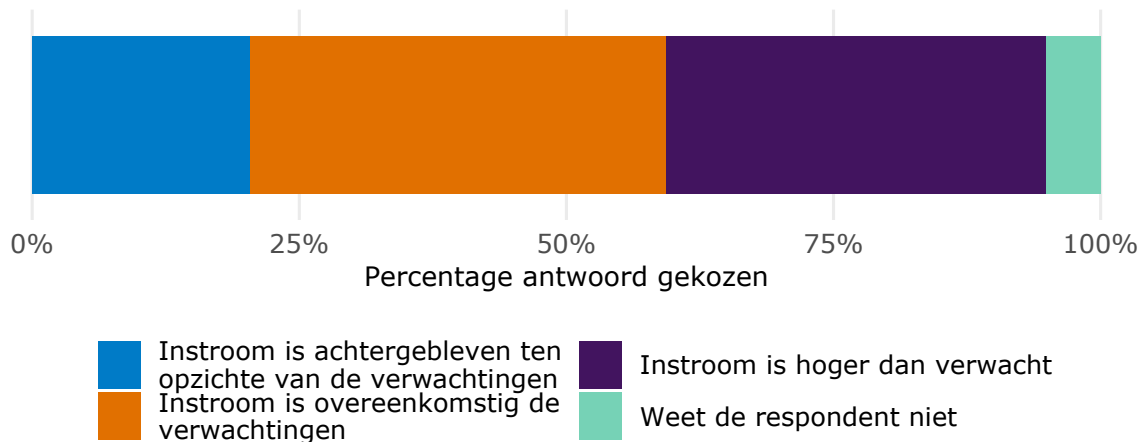
Wijkt het percentage examenkandidaten van schooljaar 2019/2020, dat is gediplomeerd voor 1 oktober 2020, af van vorige jaren als gevolg van de COVID-19-crisis?

n = 51

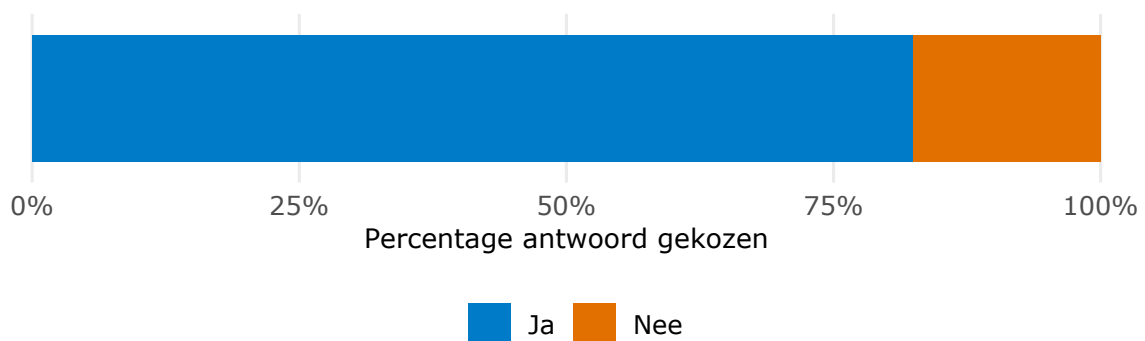
In- en doorstroom studenten

In eerdere vragenrondes liepen de aanmeldingen van nieuwe studenten bij veel instellingen achter in vergelijking met het jaar ervoor. Hoe is de feitelijke instroom nu?

n = 59

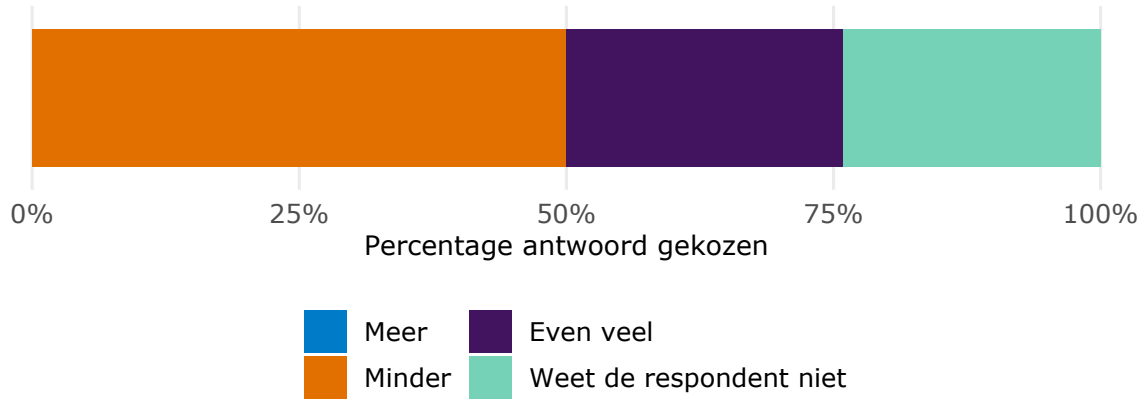
Heeft de instelling extra inzet gepleegd op de opvang van eerstejaars studenten?

n = 57

Studenten: motivatie en deelname

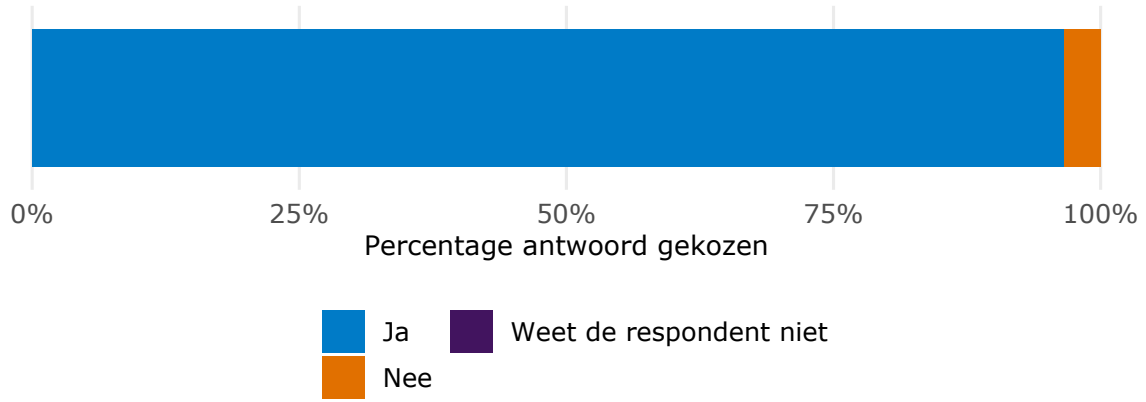
Heeft de instelling in het afgelopen jaar meer, minder of even veel negatieve bindend studieadviezen (bsa) uitgebracht als andere jaren?

n = 58

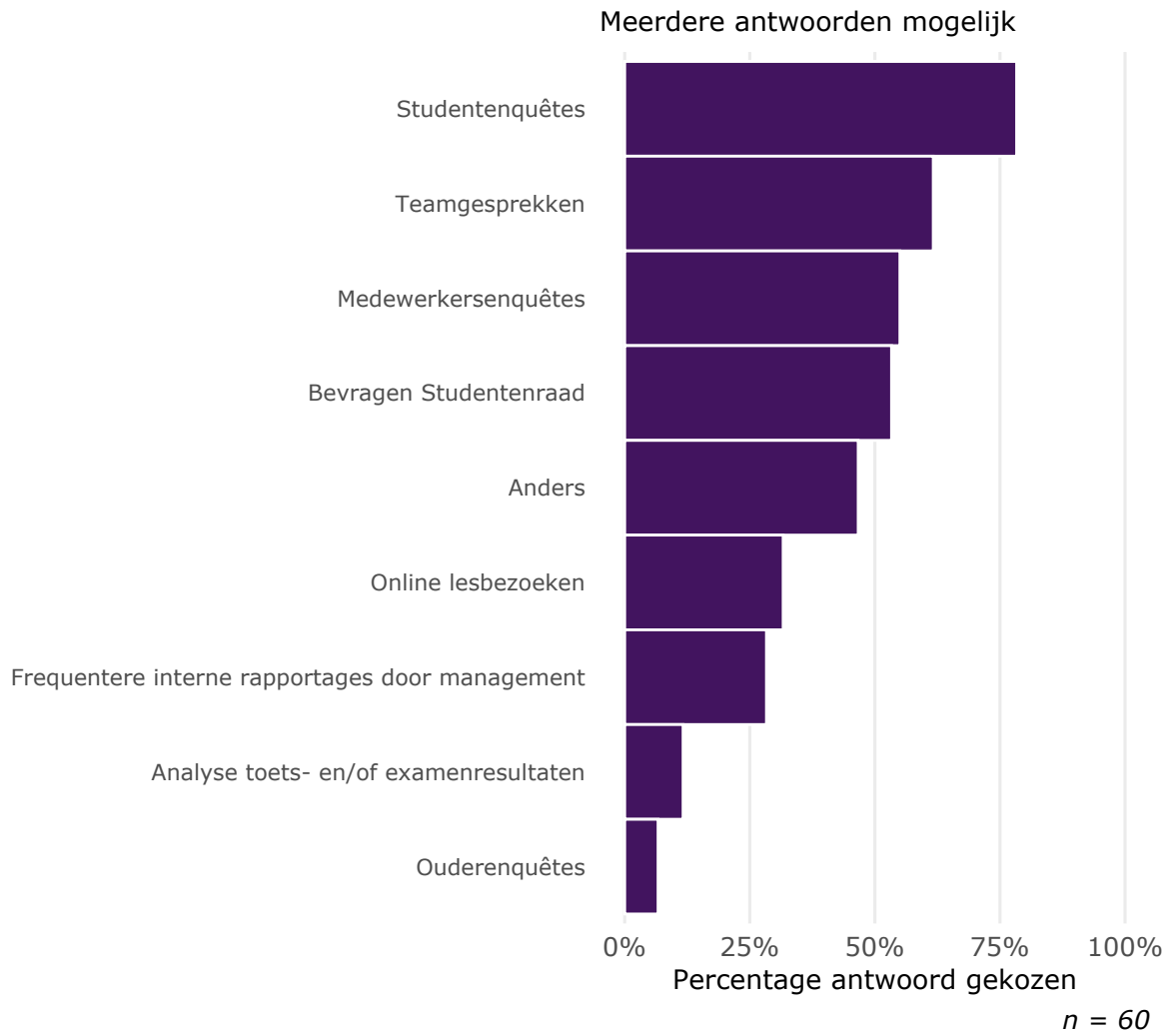
Zicht op kwaliteit van het onderwijs in de COVID-19-crisis

Heeft de instelling extra/specifieke activiteiten ondernomen om zicht te krijgen op de kwaliteit van het onderwijs in de COVID-19-periode?

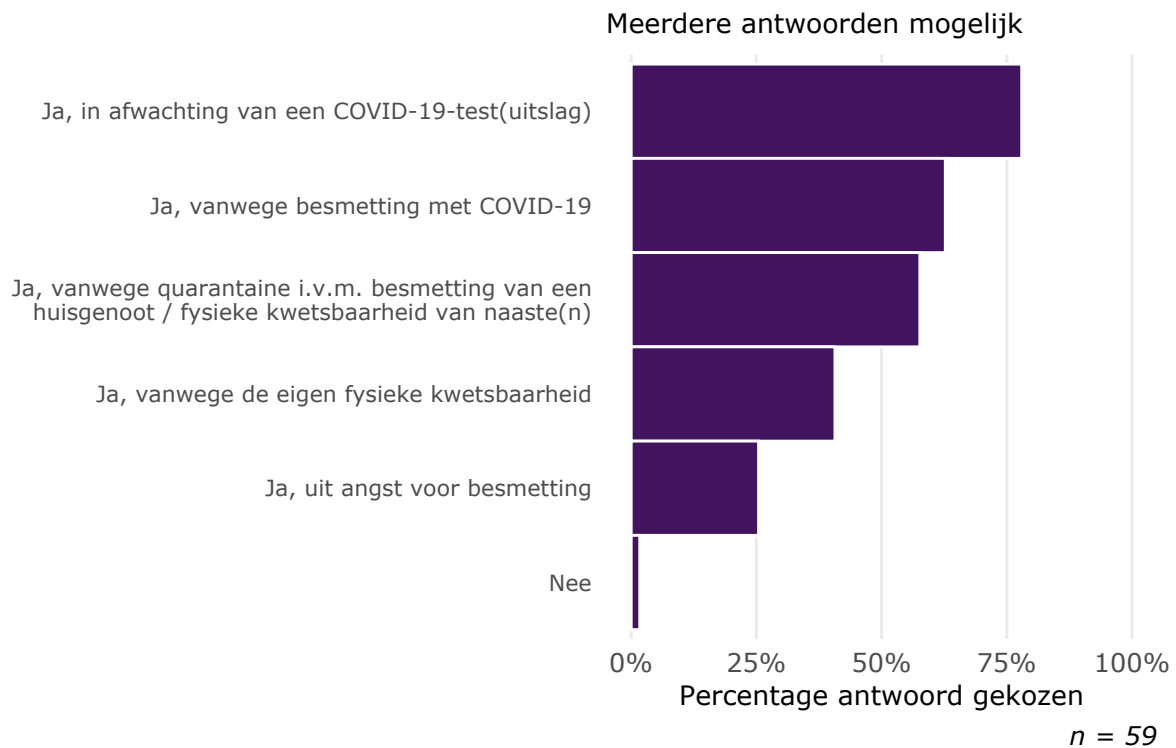
n = 59

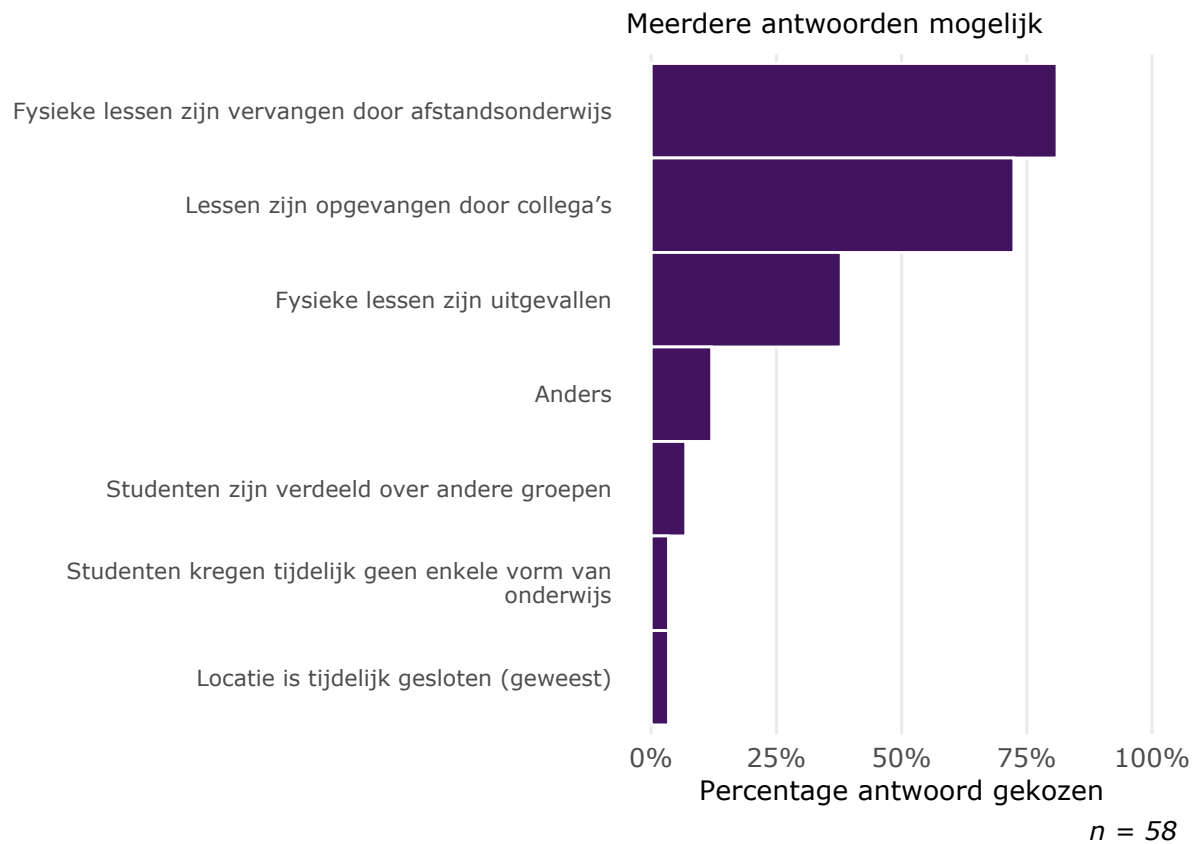
Welke extra/specifieke activiteiten heeft de instelling ondernomen om zicht te krijgen op de kwaliteit van het onderwijs in de COVID-19-periode?

Dilemma's

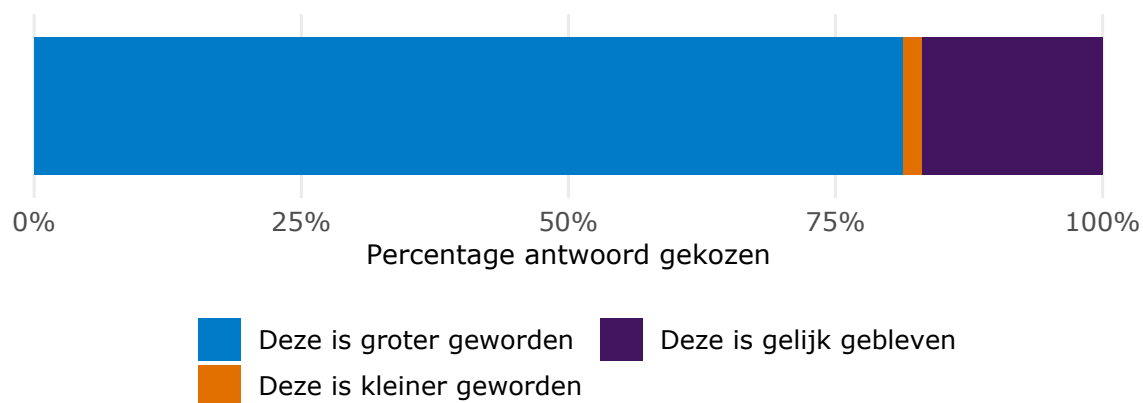
Heeft de instelling sinds de zomervakantie de situatie meegemaakt dat (voor zover bekend) docenten thuis waren om COVID-19 gerelateerde redenen?

Zo ja, zijn er maatregelen getroffen omdat er docenten thuis waren om COVID-19-gerelateerde redenen?

Voor de zomervakantie hadden veel bestuurders zorgen over de ervaren werkdruk van docenten. Hoe wordt de werkdruk nu ervaren ten opzichte van dezelfde periode in het vorige schooljaar?

n = 59